

УДК 821.161.2.09«19»

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2024-XXI-5>

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ПОВІСТІ «НАС РОЗСУДИТЬ БОГ» СВЯТОМИРА ФОСТУНА

Мельнікова Юлія

кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри соціальних комунікацій
Бердянський державний педагогічний університет
ORCID ID: 0000-0001-7615-2068

У публікації висвітлюються особливості наративної структури, відтворення історичних фактів та подій у повісті С. Фостуна «Нас розсудить Бог». Історична повість «Нас розсудить Бог» – це широкомасштабне полотно, в якому йдеться про долю українців, їхню невтомну боротьбу за свої права і незалежність, справедливий козацький устрій, невгасиму любов до своєї Вітчизни.

Твір репрезентує, з одного боку, історичний контекст боротьби українців за свої права, а з іншого – слугує тлом для розкриття сучасних соціальних проблем, питань національної ідентичності та самосвідомості.

Підкреслено, що український історичний простір інтерпретується письменником задля ініціювання рефлексії щодо минулого, сучасності та майбутнього України. Виявлено, що однією з визначальних рис творчості С. Фостуна було зацікавлення минулим власного народу і фольклором, що, зокрема, простежується у творі «Нас розсудить Бог». Багато важливих подій, які формують сюжет, у повісті представлені не безпосереднім описом, а відображаються через сприйняття цих подій персонажами, часто у вигляді ретроспективи.

Визначено функцію образу булави, що проходить наскрізно у творі, як атрибуту козацької влади, символу авторитету, справедливості, рішучості.

Акцентовано, що використані історичні факти та персоналії, глибоке розуміння історії дозволили С. Фостуну створити цікавий і переконливий матеріал, зберігаючи баланс між автентичністю і художньою свободою. З'ясовано, що вивчення історичного контексту боротьби українців за свої права, нове прочитання подій минувшини сприяє глибшому розумінню національної ідеї і водночас увиразнює сучасні соціальні проблеми, питання національної ідентичності та самосвідомості.

Ключові слова: історична повість, творчість Святомира Фостуна, літературна спадщина.

Melnikova Yulia

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Social Communications
Berdyansk State Pedagogical University

PECULIARITIES OF THE POETICS OF THE STORY “GOD WILL JUDGE US” BY SVIATOMYR FOSTUN

The publication highlights the particularities of the narrative structure, the reproduction of historical facts and events in S. Fostun's novel “God Will Judge Us”. The historical novel “God Will Judge Us” is a large-scale canvas that tells about the fate of Ukrainians, their tireless struggle for rights and independence, the just Cossack system, and their unquenchable love for their homeland.

The work represents, on the one hand, the historical context of the Ukrainian struggle for their rights, and? on the other hand, it serves as a background for the disclosure of contemporary social problems, issues of national identity and self-awareness.

It is emphasised that the Ukrainian historical space is interpreted by the writer to initiate reflection on the past, present and future of Ukraine. It is revealed that one of the defining features of S. Fostun's work was his interest in the past of his own people and folklore, which, in particular, can be traced in the novel "God Will Judge Us". Many important events that form the plot are not presented in the novel by direct description, but are reflected through the characters' perception of these events, often in the form of a retrospective.

The function of the image of the mace running through the work as an attribute of Cossack power, a symbol of authority, justice, and determination has been determined.

It is emphasized that the used historical facts and personalities, a deep understanding of history allowed S. Fostun to create interesting and convincing material, maintaining a balance between authenticity and artistic freedom. It was found that the study of the historical context of the struggle of Ukrainians for their rights, a new reading of the events of the past contributes to a deeper understanding of the national idea and, at the same time, highlights modern social problems, issues of national identity and self-awareness.

Key words: *historical novel, work of Sviatomyr Fostun, literary heritage.*

Твори історичної тематики завжди посідали чільне місце в українській літературі. Київські літописи, козацькі хроніки, твори пізніших часів супроводжувалися бажанням розкрити походження нашого народу, зафіксувати події, які мали національне і соціальне значення, а також відобразити щоденні, драматичні та трагічні витoki цих подій, щоб передати їх майбутнім поколінням.

До вивчення творчості Святомира Фостуна зверталися в окремих наукових та есеїстичних розвідках Р. Савчук і М. Тимошик, однак об'єктом дослідження здебільшого ставав його публіцистичний літературний спадок.

Публіцистика С. Фостуна, на думку Руслани Савчук, «є чіткою репрезентацією його громадянської позиції, національно-патріотичного світогляду, наукової багатогранності, культурних цінностей, історико-філософських поглядів. Однак вона залишається поза увагою науковців – мовознавців, літературознавців, істориків, журналістикознавців» [5, с. 61].

Світлана Луцій, авторка монографії «Романістика української діаспори 1960–1980-х років: проблематика, жанрово-стильові парадигми», вбачає у творчості С. Фостуна, як і деяких інших діаспорних письменників, можливість розв'язання однієї з нагальних проблем сучасності – формування національної еліти. Дослідниця зазначає: «Після втрати Україною незалежності прозаїки почали аналізувати причини поразки визвольних змагань у різні часи. Відповіді на ці запитання намагалися знайти у вітчизняній історії. Про це свідчить романістика М. Лазорського, Л. Полтави, Р. Володимира, С. Фостуна та ін.» [2, с. 119].

Наратив національної ідентичності та історичну пам'ять у повісті «Нас розсудить Бог» дослідила М. Богданова. Особлива увага приділена виокремленню «місць пам'яті» у повістевому просторі, матеріально-предметному тлі твору, письменницькій рецепції історичної реальності. На думку дослідниці, «наратив опору та боротьби за ідентичність та свободу української нації» охоплює простір не тільки на українських землях, а й далеко за їх межами, що досягається «за рахунок зображення зустрічей української інтелігенції, яка намагалася вирішити українські питання» [1, с. 125] в європейських країнах.

Проте розвідки, присвячені всебічному вивченню прози С. Фостуна, досі є поодинокими. Мета наукової роботи полягає у висвітленні особливостей поетики історичної повісті С. Фостуна «Нас розсудить Бог». Потреба з'ясування проблем поетики зумовила вибір

об'єкта дослідження – історичну повість Святомира Фостуна «Нас розсудить Бог». Предметом вивчення стали особливості наративної структури, відтворення історичних фактів та подій.

Для дослідження особливостей поетики повісті були застосовані культурно-історичний метод (аналіз твору у зв'язку з культурним та історичним розвитком суспільства), біографічний (для пояснення життєвих фактів історичних постатей – героїв романів), психологічний (для характеристики внутрішнього стану, емоцій та переживань персонажів), культурологічний (для вивчення культурних аспектів, які відображаються у повісті).

До історичного минулого у своїй творчості зверталися українські письменники ХХ століття як з материкової України, так і митці діаспори. Дослідниця Світлана Луцій відзначила: «Традиції української історичної прози продовжили такі прозаїки діаспори, як В. Волков, Ю. Радзикович, С. Фостун, Р. Володимир» [2, с. 246]. Вона слушно зауважила, що діаспорну прозу цього періоду «необхідно розглядати як цілісність, котра базується на єдиній етнолітературній традиції з різновекторними шляхами жанровостильового розвитку» [3, с. 210].

Вивченню діаспорної прози присвячено наукові розвідки відомих літературознавців: Р. Гром'яка, М. Жулинського, Г. Сиваченко, Ю. Коваліва, Р. Мовчан, В. Просалової, В. Мацька, Ю. Мариненка, В. Гуменюка, В. Панченка, Т. Салиги, І. Набитовича, Ф. Погребенника, Л. Скорини та ін.

Важливе місце у сучасному літературознавстві посідають праці діаспорних дослідників: М. Білоус-Гарасевич, Г. Грабовича, В. Державина, Л. Залеської-Онишкевич, І. Качуровського, Г. Костюка, Ю. Лавріненка, П. Одарченка, Л. Рудницького, Ю. Шереха.

Світлана Луцій вважає 60–80-ті рр. ХХ століття «найсприятливішим часом для історичної прози» [2, с. 379], акцентуючи на творчості С. Фостуна та інших діаспорних письменників – Ю. Косача, М. Лазорського, Л. Полтави, Ю. Радзиковича, Б. Полянчика.

Юрій Ковалів, аналізуючи творчість письменників-емігрантів, зазначає, що українська література в еміграції «зберегла творчий потенціал, здійснила неабиякий прорив у різних жанрово-родових утвореннях, реалізувалася у стильовому розмаїтті» [4].

На думку Ольги Харлан, творчість багатьох письменників «української діаспори постає загальним текстом, у якому збережено досить важливих для історичної, культурної пам'яті та національної ідентичності маркерів, що виконують функції мнемотопу» [8, с. 61].

Святомир-Михайло Фостун (справжнє ім'я та прізвище – Гайва Маріян Дмитро) – видатний український письменник, журналіст, громадський і політичний діяч. Під час Другої світової війни він приєднався до українського національно-визвольного руху. «У липні 1944 р. потрапив у полон, перебував у Ріміні (Італія)» [6, с. 436] до 1947 року, після чого отримав дозвіл на виїзд до Великої Британії. Під час свого перебування в Англії, Канаді та Сполучених Штатах Святомир Фостун здобув вищу освіту і вивчав українську літературу в Українському Вільному Університеті в Мюнхені (Баварія) та право в Чиказькому університеті (США).

Письменник брав активну участь у громадському житті як секретар Союзу українців у Великій Британії (1971–1973), відігравав важливу роль у Світовому Конгресі Вільних Українців (був секретарем організації), головою Об'єднання колишніх вояків-українців і віцепрезидентом Світової ради українських комбатантських організацій. Довгий час був редактором журналу «Відомості», військового журналу «Сурмач». Починаючи з 1978 року виконував обов'язки головного редактора тижневика «Українська Думка» у Лондоні.

Уже за часів незалежної України Святомир Фостун став членом Співки письменників України і Співки офіцерів України, був вибраний до складу Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при Національній академії наук України.

Життя С. Фостуна трагічно обірвалося 25 липня 2004 року в результаті автомобільної аварії, унаслідок якої також загинули Маркіян Шептицький, який був секретарем Головної управи Об'єднання колишніх вояків-українців, Володимир Пігей, член української громади у місті Рагбі, та Роман Панкевич зі Львова.

До літературної спадщини Святослава Фостуна належать оповідання і статті, присвячені подіям різних історичних епох, зокрема у XVII–XVIII століттях, історичні книги «Плем'я непокірних» (1971), «Звідуни степових когорт» (1972), «Над Галичем гримить» (1973), «Шляхами смерті» (1976), численні наукові розвідки.

Публікації Фостуна стали доступними читачам незалежної України в 1992 році після видання його повісті «Нас розсудить Бог».

Історична повість «Нас розсудить Бог» – це широкомасштабне полотно, в якому йдеться про долю українців, їхню невтомну боротьбу за свої права і незалежність, справедливий козацький устрій, невгасиму любов до своєї Вітчизни.

Неймовірний сплав письменницького таланту, важкого життєву шляху, наповненого випробуваннями і боротьбою, і шаленої любові до рідної землі дозволили створити С. Фостуну яскравий національний наратив, що зображує український простір, відтворити складну драму душевних переживань, екзистенційного вибору гетьмана Павла Полуботка, який приніс у жертву своє життя, віддавши перевагу смерті у застінках петровської в'язниці, щоб залишитися навіки в історії України та її народу. Він «закріпив величну постать гетьмана-мученика в українській художній літературі» [7, с. 9]. Письменник дає настанову «українській молоді, що служити Україні й українській нації треба й можна всюди, де тільки вона проживає, розкинена по різних країнах світу» [7, с. 9].

Повномасштабне вторгнення російської армії спричинило нову хвилю еміграції українців (здебільшого українських жінок з дітьми) до країн Європи, США, Канади, тому ця дидактична настанова – боротися за незалежну країну, віддано служити їй – залишається актуальною і досі.

«Нас розсудить Бог: історична повість з часів гетьмана Павла Полуботка» написана 1978 року, однак публікація стала можливою лише через сім років і вийшла друком у Видавництві Центральної Управи Спілки Української Молоді завдяки фінансовій допомозі анонімного добродія.

Твір репрезентує, з одного боку, історичний контекст боротьби українців за свої права, а з іншого – слугує тлом для розкриття сучасних соціальних проблем, питань національної ідентичності та самосвідомості, які надзвичайно сильно перегукуються, що, на наш погляд, суттєво розширює хронологічні рамки розповіді.

У післяслові видавництва зазначено, що книга спирається на історичні факти, має глибокий виховний сенс і збагачує українську літературу новим твором: «Тим більше, що того роду твори можуть появлятися тільки в умовах свободної творчості на чужині, а немислимі поки що в поневоленій нащадками Петра 1-го Україні» [7, с. 319].

На нашу думку, однією з визначальних рис творчості С. Фостуна було зацікавлення минулим власного народу і фольклором, що характерно і для твору «Нас розсудить Бог». Письменник, який дав авторське визначення жанру твору як історичної повісті з часів гетьмана Павла Полуботка, одразу занурює читачів у реалії XVIII століття. З перших сторінок у декількох абзацах автор змальовує картини буденності міста Глухова: «У городі стихла давно рухлива метушня. Статечні міщани та райці вже сиділи у своїх домах, підраховуючи денні зиски, крамарі спіпали у складах, перекладаючи товар і приготівляючи його на наступний базарний день, а козаки-гульвіси похмелялися в шинках» [7, с. 11]; «Час від часу забігали до шинків проїзні гінці з полків <...>. Та ще заходили до шинків царські

люди – стрільці, єгері, райтері чи драгуни з московської залоги, що стояла у Глухові. Часом приходили й москалі – писарі та підписчики з канцелярії Малоросійської колегії» [7, с. 12].

У повісті С. Фостуна широко репрезентуються соціально-культурні аспекти життя і духовної спадщини українців першої половини XVIII століття, в тому числі народні традиції та обряди, зокрема, описані святкування Нового року, весілля, майдан, ярмарок, козацький побут. Також у творі згадуються професії і роди діяльності, притаманні цьому історичному періоду (козаки, священники (протоігумен, архімандрит), пасічники, майстри-рудники, цехмайстри, двірська служба, шафарі, ключники, покойові, посильники, свічкарі, дворецькі).

Повість «Нас розсудить Бог» характеризується внутрішньою цілісністю: все, що відбувається в художньому світі повісті, відповідає внутрішнім законам часу та простору, де кожна подія логічно впливає з попередньої та визначає наступну. Взаємозв'язок подій, який майже завжди має хронологічний порядок, також частково базується на причинно-наслідкових зв'язках.

У художньому просторі твору діють дві нерівні сили, які протистояли одна одній і в реальному просторі за часів гетьманування Павла Полуботка: Малоросійська Колегія, за якою стояли цар Петро, уряд і армія, а з іншого – козацька старшина.

Використання історичних персоналій і фактів у повістях є важливим для глибшого розуміння контексту й оцінки подій та персонажів. Такий підхід формує аутентичне тло для повістування. Звісно, використання історичних фактів у літературних творах вимагає від будь-якого автора обачності та глибокого розуміння історії, оскільки важливо зберігати баланс між автентичністю та художньою свободою, щоб створити цікавий та переконливий розповідний матеріал. Вважаємо, що це сповна вдалося Святомирові Фостуну.

У наративному просторі функціонують реальні історичні діячі, які репрезентують козацьку верхівку: український наказний гетьман Павло Полуботок, генеральний писар Семен Савич, генеральний суддя Іван Черниш, миргородський полковник Данило Апостол, генеральний обозний Яків Лизогуб, генеральний осавул Василь Жураківський, козацькі посли Василь Биковський і Семен Рубець.

Авторська уява талановито вписала у повість образи полковників, козацьких адміністративних діячів, прихильників Мазепи, які проживали поза межами України, але сприяли просуванню українських інтересів за кордоном, свідомих українських молодих людей – студентів, козаків, синів козацької старшини, які щиро турбувалися майбуттям України, віддано служили рідній землі як на її території, так і далеко за межами.

Хоча гетьманські повноваження Павла Полуботка були обмеженими, наказний гетьман мав на меті встановити порядок та законність в українському управлінні. Він намагався припинити зловживання старшинами на місцях, розсилаючи універсали, які забороняли старшинам використовувати козаків на свої потреби під загрозою суворих покарань. Також він реформував судові установи, щоб запобігти хабарництву суддів, неправосуддю та утискам звичайних людей. Замість того, щоб судді або отамани судили самотужки, він впровадив у сільських, сотенних та полкових судах участь кількох асесорів для контролю. Встановив процедуру апеляцій до вищого суду щодо рішень нижчих і доклав зусиль для покращення діяльності вищого військового суду. Крім того, він відзначився як культурний діяч, зібравши значну бібліотеку та систематизувавши власний літопис – «Кроніку» за період з 1452 по 1715 рік.

«У Глухові засіла Колегія й рядить козацькою землею. Я нібито наказний гетьман, але моя влада жажливо обмежена. За кожним моїм кроком слідкують шпигуни й донощики Вельямінова», – констатує головний герой, водночас виказуючи готовність боротися за «вольності і права нашої отчизни ... до останнього віддиху» [7, с. 52].

Намагання Павла Полуботка повернути Україні її права і свободи, спроби відновлення повноцінного гетьманства, ліквідація Малоросійської колегії й одночасне отримання петиції від козацької старшини з табору над річкою Коломак, яка теж включала прохання повернути всі права Україні, в тому числі й можливість вибирати гетьмана, обурило московського царя і призвело до ув'язнення Полуботка, Черниша і Савича у Петропавлівську фортецю-в'язницю. Паралельно відбулися арешти в Україні. У цей період були ув'язнені миргородський полковник Данило Апостол, генеральний обозний Яків Лизогуб, генеральний осавул Василь Жураківський, кілька полковників та адміністративних діячів. Таким чином, уся козацька верхівка опинилася під слідством і перебувала у Петропавлівській в'язниці. Слідство тривало майже увесь 1724 рік і припинилося, так і не закінчившись, у зв'язку зі смертю московського царя. Наказний гетьман і генеральний писар не пережили ув'язнення, здоров'я багатьох інших визначних діячів було підірвано жажливими умовами перебування у в'язниці.

Багато важливих подій, які формують сюжет, у повісті представлені не безпосереднім описом, а відображаються через сприйняття цих подій персонажами, часто у вигляді ретроспективи.

У такий спосіб читач знайомиться з давно минулими подіями під час спогадів Данила Апостола про розмову з гетьманом Мазепою, який бачив у ролі свого наступника саме полковника Апостола. Роздуми про майбутнє козацької землі нерозривно пов'язані з особистістю майбутнього гетьмана: «Україною повинна рядити в майбутньому, після смерті Скоропадського, людина, яка не піде на вудочку Москви й не запродає козацької землі» [7, с. 17].

У спогадах полковник повертається в той момент, коли «плакав, мов мала дитина, коли прощався з гетьманом, який не хотів до себе слави, але бажав добра Україні й народові, думав і журився долею українських земель та їх майбуттям» [7, с. 17]. Після призначення царем Полуботка наказним гетьманом Апостол не був розчарований, оскільки вважав його гідною кандидатурою через наполегливість і впевненість Полуботка.

Спогади про Мазепу у творі супроводжуються смутком у старшин, які завдячували покійному гетьману своїми військовими рангами, добробутом, славою, і докорами сумління, що не пішли до кінця з Мазепою через неусвідомлення трагічних наслідків: «Усім їм за гетьманування Скоропадського стало одразу видно, до чого прямує цар Петро, вкорочуючи ступенево козацькі права й вольності» [7, с. 108]. Старші офіцери з журбою згадують минуле, «яке назавжди лишилося в їхній пам'яті спаленими руїнами Батурина, гарматною канонадою під Полтавою і довголітнім перебуванням на чужині» [7, с. 182]. Письменник акцентує на відданості старших офіцерів: «Плакали вони, мов діти, хоронячи свого старого гетьмана в чужу землю. Осталися вірні його заповітові і служили тепер вільно гетьманові Орлику» [7, с. 182].

Із бесіди Аскер-паші з маркізом Франсуа Ґізотом стає відомо, що поза межами України діють прихильники Мазепи на користь козацької нації, це відбувається і в європейській (молоді офіцери, які в юному віці покинули Україну й виростили у Франції, залишилися щирими українцями, «завзятими мазепинцями й любили всім серцем і душею оту далеку чарівну Україну» [7, с. 182]), і в азійських державах, у Манджурії, Китаї, Японії, Отоманській імперії, «в якій мазепинці ходять під бунчуками, нібито вірно служать Порті, а насправді діють у користь своєї нації...» [7, с. 24].

Аскер-паша зізнається, що досяг висот у турецькій військовій службі, однак залишається українцем, а його становище дозволяє вести корисну для України політичну діяльність. З його уст читач дізнається про намагання Петра «знищити всі права й вольності

козацької землі і зробити з України провінцію. Виборний гетьман це все-таки суверен, хоч і з обмеженою владою» [7, с. 31]. Також Аскер-паша характеризує Полуботка як відданого захисника прав козаків: «Полуботок – мазепинець. Таким він був, таким і залишився, збагнувши, що готує цар Петро козацькій нації» [7, с. 31].

Український історичний простір інтерпретується письменником задля ініціювання рефлексії щодо минулого та сучасності України. Нове прочитання минулих подій допомагає читачеві глибше зрозуміти та відчувати специфічний дух, національну ідентичність українців. Солідаризуємося з думкою С. Луцій, що діаспорній прозі властивий «національний часопростір, що немислимий без трьох часових вимірів: минулого, сучасного, майбутнього» [2, с. 357]. Дослідниця зазначає, що до «минулого звернені погляди багатьох митців, які прагнули осмислити не лише добре знані, але й маловідомі сторінки вітчизняної історії, а також зберегти своє національне минуле в інокультурному середовищі» [2, с. 357].

Крізь увесь текст повісті проходить образ булави як символ авторитету, справедливості, рішучості, атрибут козацької влади: описуючи миргородського полковника Данила Апостола, письменник акцентує, що той, як один із найстарших серед старшин, міг би стати наступником Скоропадського: «Звичайно, йому хотілося б стати гетьманом, бо навіть сам покійний Мазепа, відпускаючи його незадовго перед полтавським боєм до свого полку, говорив йому, що після Скоропадського гетьманська булава повинна перейти в руки полковника Апостола» [7, с. 16]. Аскер-паша у розмові з маркізом Гізетом теж розмірковує, що булава могла б належати полковнику Апостолу, однак Данило не буде рватися до булави через царську неприязнь.

Полуботок зізнається, що тримає булаву у своїх руках не заради особистого честолюбства, а «на те, щоб могли захищати нашу землю від щораз більшого московського зазіхання на неї. І захищатиму її до кінця життя...» [7, с. 52]. Важкою вважає її Павло Полуботок і водночас приманливою. У роздумах наодинці із собою подумки наказний гетьман звертається, обережно тримаючи булаву в руках, до Івана Мазепи: «Тебе виклинають, Іване Степановичу, – заворушилися тихо Полуботкові уста, – але вічним ти будеш в історії нашого народу. Ти піднявся великого діла, й не твоя вина, що не зміг його довершити. Ти вмер, Іване Степановичу, але твоя ідея житиме вічно. Не вб'є її Петро, ані його наслідники. Великий був єси, Іване Степановичу, та як мало всі ми тебе розуміли!..» [7, с. 21]. У цей переломний момент Полуботок ухвалює важливе екзистенційне рішення – йти до кінця у протистоянні між ним і московським царем.

Булава, як символ спадкоємності козацької влади, також з'являється у розмові Павла Полуботка з Данилом Апостолом перед останньою поїздкою наказного гетьмана до Петербурга. Наказний гетьман, передчуваючи своє неповернення з півночі, просить Апостола перейняти булаву у свої руки, щоб не дати Україну на поталу москалям, оскільки не хоче, щоб вона потрапила до рук негідників.

Полуботок вважає Апостола єдиним, хто зможе її втримати чесно і гідно. Данило, який чув уже ці слова від Мазепи, розуміє, що настав той час, якого він так боявся, адже булава означає також те, що йому доведеться стати у двобій із Петром. Він запевняє Полуботка, що не допустить, «щоб усякі негодяї хапалися за гетьманську булаву й запродували козацький люд у московську неволю» [7, с. 224]. Символічно, що назва підрозділу «Бери булаву!» чітко кореспондує основний меседж твору – захист прав козацької держави.

Письменник акцентує на основних подіях часів гетьманування Павла Полуботка, якого цар Петро призначив наказним гетьманом у надзвичайно важкий період Гетьманщини, затиснутої у жорсткі політичні й економічні лещата Петербурга. Метою Петра було перетворення України на адміністративну одиницю Московщини: «Він захоплений ідеєю

великої московської імперії, іде весь час послідовно й вперто до своєї мети, не оглядаючись на жертви й зусилля, глухий на людське горе і сльози» [7, с. 223]. Полуботок у розмові з Апостолом підкреслює, що невмолимою кінцевою ідеєю для царя є створення імперії, а «Гетьманщина вельми ласий кусок для Петра. Раз він схопив його, тримає цупко, поки не проковтне...» [7, с. 223].

Це часи хитрої політики в Україні, яка викликала ворожнечу всередині українського народу, загострення невдоволення козаків козацькою старшиною: «Встановлення Мало-російської колегії в Україні було важким політичним ударом для України, бо фактично наказний гетьман і козацький уряд попадали під контроль тієї Колегії, що й підважувало основу козацького державного устрою» [7, с. 6].

Про підступність московської влади говорить і сам Павло Полуботок: «Вони, кляті, розточили й розклали морально багацько нашого козацького брата, створивши із нього лакуз і донощиків, заради дарованих хуторів, ставків та млинів» [7, с. 52].

Царський уряд посилював економічні утиски паралельно з політичним поневоленням українського народу. На одній з важливих нарад старшин з військовими товаришами обговорюється новий сенатський указ про «перепис усіх значкових, бунчукових і військових товаришів із точними доказательними грамотами та актами, які підтвердили б чи вони значаться справді такими, чи ісполняють свою повинність, а коли ні, то чому» [7, с. 108], що викликає обурення: «Обрати гетьмана не дозволяють, обклали нас податками, та такими, що й дихнути годі, козаків женуть за тридесяті гори на війну й каторжні роботи, а тепер добираються й до нас» [7, с. 109]; «затискують москалі нашого брата так, що аж чуби тріщать» [70, с. 182].

Розмова генерального судді Черниша, який дуже переймався долею України, із сином Петром знайомить читача з тогочасною ситуацією, характеризуючи її як «тяжке вереміє», а московського царя – деспотом, якого бояться і перед яким плазують московські вельможі, варваром, що і «Бога розп'яв би за свою владу. Недарма самі москалі називають його антихристом <...> Україну й козаків він ненавидить. О, так, Україна йому потрібна, бо це дуже багата земля. Але волелюбного козацтва він не терпить» [7, с. 15].

Боротьба за права та вольності Гетьманщини, обстоювання позиції щодо обрання гетьманів за козацькими звичаями дратувало і лякало московського царя, що призвело в подальшому до остаточного придушення Гетьманщини.

Отже, дослідження деяких аспектів поетики повісті «Нас розсудить Бог» засвідчує, що вивчення історичного контексту боротьби українців за свої права, нове прочитання подій минувшини сприяє глибшому розумінню національної ідеї і водночас увиразнює сучасні соціальні проблеми, питання національної ідентичної та самосвідомості. Боротьба за незалежність і територіальну цілісність України залишається актуальною і досі, особливо в контексті повномасштабної війни. Вивчення літературних творів історичної тематики допоможе повернути широкому загалу справжню історію, очистити її від нашарувань нав'язаної радянською владою пропаганди, а тому і стати зброєю у сучасній інформаційній війні.

Література:

1. Богданова М. Історична пам'ять та наратив української національної ідентичності в історичній повісті Святомира Михайла Фостуна «Нас розсудить Бог». *International Journal of Slavic Studies. "Slavopolit Letters"*. 2022. № 4. Р. 121–133. URL: <https://slavopolit.letters.pl/>.
2. Луцій С.І. Романістика української діаспори 1960–1980-х років: проблематика, жанрово-стильові парадигми. Тернопіль : Джура, 2017. 412 с.
3. Луцій С. Романістика української діаспори другої половини ХХ століття: проблеми, жанрово-стильові парадигми. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2015. Випуск 23. С. 209–213.

4. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець XIX – поч. XXI ст. Т. 8. Еміграційні колізії письменства. Київ : «Академія», 2021. 592 с.
5. Савчук Р. Мовностилістичні особливості публіцистики Святомира Фостуна в журналі «Сурмач». *Studia Ukrainica Posnaniensia*. Vol. X/1: 2022. P. 59–73.
6. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упорядк. В.А. Просалової. Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. 480 с.
7. Фостун С.М. Нас розсудить Бог: іст. повість з часів гетьмана Павла Полуботка. Брюссель, 1985. 320 с.
8. Харлан О.Д. Місця пам'яті в романі Людмили Коваленко «Степові обрії». *Актуальні тенденції викладання української літератури* : матеріали П'ятого регіонального наук.-практ. семінару, присвяченого 190-річчю м. Бердянська та 85-річчю БДПУ (5 квітня 2017 р.) / ред. кол. О.П. Новик (голова) та ін. Бердянськ : БДПУ, 2017. С. 60–63.

References:

1. Bogdanova, M. (2022). Istorychna pamiat ta naratyv ukraïnskoï natsionalnoï identychnosti v istorychnii povisti Sviatomyra Mykhaila Fostuna "Nas rozsudyt Boh" [Historical memory and the narrative of Ukrainian national identity in the historical story "God will judge us" by Sviatomir Mykhailo Fostun]. *International Journal of Slavic Studies. "Slavopplit Letters"*. № 4. P. 121–133. Retrieved from: <https://slavopplit.letters.pl/> [in Ukrainian].
2. Luschi, S.I. (2017). Romanistyka ukraïnskoï diaspory 1960–1980-ky rokiv: problematyka, zhanrovo-stylovi paradyhmy [Novelistic of the Ukrainian diaspora in the 1960s–1980s: problems, genre and style paradigms]. Ternopil: Jura. 412 p. [in Ukrainian].
3. Luschi, S. (2015). Romanistyka ukraïnskoï diaspory druhoï polovyny XX stolittia: problemy, zhanrovo-stylovi paradyhmy [Novelistic of the Ukrainian diaspora of the second half of the 20th century: problems, genre and style paradigms]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Historical Sciences"*. Issue 23. P. 209–213 [in Ukrainian].
4. Kovaliv, Y. (2021) Istoriia ukraïnskoï literatury kinets XIX – poch. XXI st. T. 8. Emihratsiini kolizii pysmenstva [History of Ukrainian literature at the end of the 19th century – the beginning of the 21st century T. 8. Emigration collisions of writing]. Kyiv: "Academy". 592 p. [in Ukrainian].
5. Savchuk, R. (2022). Movnostylistychni osoblyvosti publitsystyky Sviatomyra Fostuna v zhurnali "Surmach" [Linguistic peculiarities of Sviatomir Fostun's journalism in the magazine "Surmach"]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, vol. X/1: pp. 59–73 [in Ukrainian].
6. Prosalova, V.A. (Compilation) (2012). Ukraïnska diaspora: literaturni postati, tvory, biobibliografichni vidomosti [Ukrainian diaspora: literary figures, works, biobibliographic information]. Donetsk: Eastern Publishing House, 2012. 480 p. [in Ukrainian].
7. Fostun, S.M. (1985). Nas rozsudyt Boh: istorychna povist z chasiv hetmana Pavla Polubotka [God will judge us: ist. story from the time of hetman Pavlo Polubotko]. Brussels, 320 p. [in Ukrainian].
8. Harlan, O.D. (2017). Mistsia pamiaty v romani Liudmyly Kovalenko "Stepovi obrii" [Places of memory in Lyudmila Kovalenko's novel "Steppe Horizons"]. *Current trends in teaching Ukrainian literature: materials of the Fifth Regional Science-Practice seminar dedicated to the 190th anniversary of the city of Berdyansk and the 85th anniversary of the BDPU (April 5, 2017)* / edited by O.P. Novyk (head) and others. Berdyansk: BDPU. P. 60–63 [in Ukrainian].